

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Єфімов В.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98 : 343.373

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ Й ВИКРИТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасні проблеми та особливості організації і тактики виявлення й викриття злочинів в агропромисловому комплексі України, з урахуванням проведених наукових досліджень, підготовлених науково-методичних рекомендацій, дослідження реалізованих матеріалів практичних підрозділів, що здійснюють протидію злочинам у сфері економіки. Наголошено, що організація і тактика виявлення злочинних структур та первинних даних про їх протиправну діяльність на підприємствах АПК залежить від різноманітності організаційно-правових форм господарювання зазначених об'єктів та особливостей їхньої виробничо-господарської діяльності, специфіки виробленої продукції, системи обліку та звітності; рівня професійної підготовки оперативного працівника, взаємодії між оперативними підрозділами та іншими правоохоронними органами.

***Ключові слова:** економічні злочини у сфері АПК України, підрозділи протидії злочинам у сфері економіки, ознаки викрадань, ознаки приховування злочинних дій.*

Постановка проблеми. Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2013 році в агропромисловому комплексі (далі – АПК) викрито майже 3,5 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження, з них 952 – у сфері службової діяльності, у тому числі 79 фактів отримання неправомірної вигоди та 587 – розкрадання і привласнення майна посадовими особами суб'єктів господарювання. Установлена сума матеріальних збитків склала 126,4 млн. грн., з яких забезпечено відшкодування 144,3 млн. грн., або 114 %. Виявлено 653 особи, які вчинили кримінальні правопорушення, стосовно 575 з них кримінальні провадження направлено до суду [1].

За 2014 рік в АПК викрито майже 2,6 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження. 711 правопорушень виявлено у сфері служ-

бової діяльності, у тому числі 81 факт отримання неправомірної вигоди та 600 – розкрадання і привласнення майна посадовими особами суб'єктів господарювання [2].

За дев'ять місяців 2015 року в АПК викрито майже 1,7 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження¹.

Отже, необхідно констатувати, що виникає потреба комплексно застосувати усі наявні сили, можливості, окремі інститути правоохоронних органів для вчасного виявлення та викриття економічних злочинів у сфері АПК України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Правові засади особливостей та організації вчасного виявлення та викриття економічних злочинів, особливо здійснення цієї діяльності стосовно до окремих галузей економіки, у спеціальній літературі досліджено досить докладно, зокрема в роботах радянських вчених: Б.Е. Богданова, Г.Л. Борисова, М.В. Гоцева, М.В. Крестинського, А.Г. Лекаря, Г.С. Сінілова та інших, серед вітчизняних вчених варто назвати роботи: К.В. Антонова, А.І. Берлача, В.І. Василичука, В.Я. Горбачевського, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, В.П. Захарова, Я.Ю. Кондратьєва, В.С. Кубарєва, М.І. Камлика, І.П. Козаченка, А.І. Капітанського, В.В. Матвійчука, Д.Й. Никифорчука, В.Л. Ортинського, В.І. Литвиненка, В.І. Лебеденка, К.М. Ольшевського, І.В. Сервецького, М.М. Перепелиці, В.Д. Пчолкіна; О.О. Савченка, О.П. Снігерьова, А.І. Федчака та ін.

Вивчення названої проблеми дозволяє, з одного боку, розробити диференційовані і науково обґрунтовані рекомендації, що стосуються підвищення рівня оперативної поінформованості про стан оперативної обстановки на об'єктах пріоритетних галузей економіки, а з іншого – ефективніше використовувати ці рекомендації в оперативно-розшуковій практиці, що сприятиме підвищенню результативності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції по виявленню і викриттю злочинної діяльності у сфері економіки та безпосередньо об'єктів АПК України.

Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених виявленню економічних злочинів, а також досліджень з даного питання, наукове і практичне рішення названої проблеми є досить складним. Уважний аналіз опублікованих робіт свідчить, що по багатьох важливих питаннях ця тема є дискусійною і вимагає подальшого дослідження, більшість питань, пов'язаних із організацією виявлення економічних злочинів не тільки в АПК, а й об'єктів господарювання в цілому, потребує комплексної системи вивчення та впливу з боку вчених та практиків.

Мета даної статті – проаналізувати окремі аспекти особливостей виявлення й викриття економічних злочинів в агропромисловому комплексі України.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі дослідниками дуже часто приділяється увага організаційно-управлінським та правовим обстави-

¹ Аналітична довідка підрозділів ПЗСЕ МВС України за 9 місяців 2015 року.

нам і чинникам, які сприяють вчиненню злочинів у сфері АПК України.

Чинниками організаційно-управлінського характеру, що сприяють вчиненню злочинів в аграрному секторі економіки, є такі:

- неналежний контроль з боку держави і громадських організацій за процесом приватизації землі та об'єктів агропромислового комплексу;
- неналежна організація бухгалтерського обліку, обліку та контролю за збереженням і використанням товарно-матеріальних цінностей;
- відсутність належної роз'яснювальної роботи з боку відповідних міністерств та відомств і місцевих органів виконавчої влади щодо купівлі-продажу земельних паїв.

Чинниками правового характеру, що сприяють вчиненню злочинів в аграрному секторі економіки, є такі:

- прийняття окремих нормативних актів, що сприяють тінізації капіталів злочинного походження;
- недосконала податкова політика;
- незначна кількість нормативно-правових актів, прийнятих з приводу введення нового Земельного кодексу України;
- відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів та контролю за цим процесом;
- відсутність чіткого визначення правового режиму земель несільськогосподарського призначення у населених пунктах та за їх межами;
- недосконалість чинних природоресурсних кадастрів і ведення окремого кадастрового обліку майна.

Усі причини та передумови, що впливають на зростання рівня корисливої злочинності в аграрному секторі економіки, можуть бути згрупованими в такі блоки:

- 1) соціально-економічні;
- 2) морально-психологічні;
- 3) соціально-політичні;
- 4) правові;
- 5) кадрові;
- 6) організаційно-управлінські.

Соціально-економічні чинники зумовлені причинами та умовами соціально-політичного характеру, головними з яких є відсутність чіткої аграрної політики та наявні політичні амбіції.

Чинники кадрового характеру обумовлені недостатньою кількістю висококваліфікованих фахівців на сільськогосподарських підприємствах.

До чинників правового характеру належать: прийняття окремих нормативних актів, які прямо сприяють вуалізації (тінізації) джерел накопичення капіталів злочинного походження; встановлення надмірно високих податків; відсутність механізму виконання нормативно-правових актів та суперечність між ними; відсутність чіткого правового механізму купівлі-продажу земельних сертифікатів (права на земельну частку – пай) та контролю за цим процесом з боку Державного комітету України по земельних ресурсах і місцевих органів влади тощо.

Кримінологічні вивчення особи корисливого злочинця у сфері АПК України здійснюються з метою виявлення й оцінки тих її властивостей і рис, що породжують злочинну поведінку, та її профілактики. У цьому вбачають

найтіснішу єдність трьох компонентів кримінологічних проблем: особи злочинця, причин і механізму злочинної поведінки, профілактики злочинів.

Дослідження думки вчених, що займаються проблемами протидії корисливим злочинам у сфері АПК України, та статистичні дані МВС України, а також розгляд характеристики осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення економічних злочинів в аграрному секторі економіки, дали можливість виділити характерні соціально-демографічні ознаки осіб цієї категорії.

Найчастіше злочинцями є особи віком від 36 до 50 років – 43,0 % (189), у 36,6 % (161) випадках їм було від 25 до 35 років; у 20,4 % (90) – 51 та більше років.

Більшість злочинців мали вищу освіту – 48,6 % (214); середню спеціальну – 30,7 % (135); середню загальну – 20,7 % (91).

Чоловіки і жінки вчиняють злочини в цій сфері практично однаково часто: жінки – 50,9 % (224), чоловіки – 49,1 % (216).

Стосовно ролі особи у вчиненні злочину, у 45,3 % (212) злочинів особа особисто брала участь у вчиненні злочину; виконувала «технічні» операції кримінального змісту, не маючи уявлення про загальний характер злочинних дій – 25,6 % (117); знала про злочинний характер дій, спосіб вчинення злочину та загальний план злочинної операції – 21,1 % (89).

Злочини у цій сфері вчиняють переважно керівники сільськогосподарських підприємств – 29,9 % (138); керівники підрозділів сільськогосподарських підприємств – 25,6 % (124); матеріально відповідальні особи – 17,8 % (77); робітники фінансово-бухгалтерської сфери – 15,3 % (86); державні службовці – 5,8 % (23); працівники – 7,9 % (33).

Характеризуючи стаж роботи на останньому місці, де вчинили злочин, у 45,0 % (198) випадків злочинці працювали від трьох до п'яти років; понад п'ять років – 43,1 % (190); до трьох років – 11,9 % (52). Привертає увагу те, що у 78,6 % (346) випадків особи мали абсолютно позитивну характеристику; лише у 12,0% (53) випадків характеризувалися стійкими антисоціальними установками; у 9,3 % (41) – мали негативну поведінку.

Вважаємо, що запобігання злочинності в аграрному секторі економіки має здійснюватися цілеспрямовано, з огляду на сучасні наукові досягнення, мати плановий характер і враховувати прогностичну інформацію. Організаційно-профілактичні заходи протидії злочинності в аграрному секторі економіки повинні припускати всебічне вивчення й облік економічних, демографічних, культурних, географічних, національних і кримінологічних особливостей регіону, можливостей органів влади, правоохоронних органів, громадських організацій і фермерських господарств.

Існує думка про необхідність створення на урядовому рівні Координаційної ради з питань запобігання та протидії злочинам в аграрному секторі економіки, до складу якої включити представників МВС України, Генеральної прокуратури України, Державної фіскальної служби України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, облміськдержадміністрацій,

сільських (селищних) рад [3].

Спеціально-кримінологічне запобігання корисливим злочинам є відмінним від загальносоціального запобігання саме з огляду на спеціальне призначення для усунення конкретних кримінологічних факторів.

На думку більшості дослідників, для успішної реалізації спеціально-попереджувальних заходів з метою посилення боротьби з корисливою та іншою злочинністю в аграрному секторі економіки разом з удосконаленням правового регулювання варто передбачити необхідні заходи для ресурсного та інформаційного забезпечення зазначеної системи заходів (кадри, технічні засоби, організаційні умови), тобто вироблення механізму, покликаного реалізовувати норми закону.

Для пошуку ознак, що вказують на можливість здійснення досліджуваної категорії злочинів, оперативному працівнику, насамперед, необхідно вивчити діючі на підприємстві (хлібозаводі, молокозаводі, м'ясокомбінаті, консервному заводі і т.п.) відомчі інструкції, правила, технологічний процес, накази, що регулюють виробничі питання, порядок прийому, збереження, відпуску та обліку сировини, напівфабрикатів, готової продукції; з'ясувати функції відповідних матеріально відповідальних осіб і інших категорій працівників, а також систему обліку і звітності на складі приймання сировини, у цехах виготовлення готової продукції; порядок передачі її на склад готової продукції чи відпуску (реалізації) її безпосередньо з цеху готової продукції (при відсутності складів). Тому, використовуючи оперативно-розшукові сили, засоби і методи, необхідно встановити, ким допускаються порушення встановлених правил, інструкцій, порядку обліку, звітності, технологічного режиму.

Аналіз практики показує, що результативність оперативно-розшукових заходів багато в чому залежить від рівня їх організації, а ефективність останньої досягається не тільки належним здійсненням, але й своєчасністю, тактично грамотним їх проведенням.

Залежно від конкретних обставин більш ефективними можуть бути то одні, то інші заходи.

У спеціальній літературі досить детально розглянуто організацію і тактику проведення оперативно-розшукових заходів [4]. Тому ми не будемо зупинятися на даній проблемі. Але зазначимо, що в рамках нашої роботи зроблено спробу визначити основні недоліки організаційного характеру, що негативно впливають на ефективність діяльності оперативних підрозділів по виявленню первинної інформації про ознаки злочинної діяльності на об'єктах розглянутої господарської системи і причетних до неї осіб. Проведене серед оперативних співробітників опитування дозволило розташувати зазначені вище організаційні недоліки по значимості:

1. Відволікання оперативних співробітників від виконання основних функціональних обов'язків, що відіграє головну роль у протидії замаскованим злочинам, і документування злочинних дій розроблюваних (цю думку підтримує 45 % респондентів).

Проведене нами дослідження також виявило певні закономірності. Зок-

рема, вивчення практики використання робочого часу оперативним складом показало, що на документування злочинних дій оперативні співробітники витрачають 30 % службового часу; на слідчі дії – 20 %; діяльність з попередження економічних злочинів – 5 %; виконання завдань інших служб – 15 %.

2. Низький рівень організації роботи з джерелами інформації, слабкі розвідувальні можливості джерел інформації (36 % респондентів вказали на дану обставину).

Результати проведеного дослідження показують, що від 25 до 40 % джерел інформації за своїми діловими, освітніми та психологічними якостями не мають можливості виявляти на підприємствах АПК осіб і факти, що представляють оперативний інтерес.

Необхідно зазначити, що організація і тактика виявлення організованих злочинних структур та первинних даних про їх протиправну діяльність на підприємствах АПК залежить від:

- різноманітності організаційно-правових форм господарювання зазначених об'єктів та особливостей їхньої виробничо-господарської діяльності, специфіки виробленої продукції, системи обліку та звітності;
- рівня професійної підготовки оперативного працівника, взаємодії між оперативними підрозділами ОВС та іншими правоохоронними органами.

Висновок. Однією з умов ефективної організації запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки є визначення і глибоке вивчення об'єкта запобігання. Стосовно розробки заходів індивідуального запобігання існує проблема, пов'язана з недостатньою кількістю емпіричних досліджень, які дають матеріал для узагальнення характеристик особи злочинця. Це необхідно для конкретизації індивідуального запобігання, для визначення переліку осіб, які повинні перебувати на профілактичному обліку. При встановленні такого переліку потрібно мати на увазі: вік (вікові групи) осіб, які вчиняють корисливі злочини; їх минулу та сьогоденну поведінку (наявність судимості, вид занять, зайнятість і характер зайнятості у вільний від роботи час); відносини в родині й у колективі тощо.

Бібліографічні посилання

1. Аналіз роботи підрозділів ДСБЕЗ МВС України за 2013 рік / за заг. ред. С.Г. Міщенко / Міщенко С.Г., Сливенко В.Р., Лапко О.В., Василичук В.І., Панасенко Б.В. – К., 2014.
2. Довідка про результати роботи підрозділів ДСБЕЗ за 9 місяців 2014 року : лист МВС України від 4 листопада 2014 року № 23536/Ск.
3. Сюрвачик В.Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.Г. Сюрвачик. – К., 2007.
4. Пчолкін В.Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія. – Одеса, 2005.

Ефимов В.В. Особенности выявления и раскрытия преступлений в агропромышленном комплексе Украины. Рассмотрены современные проблемы и особенности организации и тактики выявления и раскрытия преступлений в агропромышленном комплексе Украины, с учетом проведенных научных исследований, подготовленных научно-

методических рекомендаций, исследования реализованных материалов практических подразделений, осуществляющих противодействие преступлениям в сфере экономики.

Ключевые слова: *экономические преступления в сфере АПК Украины, подразделения противодействия преступлениям в сфере экономики, признаки похищений, признаки сокрытия преступных действий.*

Yefimov V. V. Particularities of detection and disclosure of crimes in agrarian sector of Ukraine. In the article modern problems and features of organization and tactics of exposure and exposure of crimes are considered in the agroindustrial complex of Ukraine, taking into account scientific researches, prepared scientifically-methodical recommendations, research of the realized materials of practical subdivisions that carry out counteraction to the crimes in the field of economics.

It is marked that organization and tactics of exposure of criminal structures and basic data about their unlawful activity on the enterprises of АПК depend on the variety of legal forms of manage the marked objects and features of their industrial and economic activity, specific of mine-out products, system of account and accounting; level of professional preparation of operative worker, cooperation between operative subdivisions and other law enforcement agencies.

Keywords: *economic crimes in the sphere of agrarian sector of Ukraine, subdivisions of counteraction to the crimes in the field of economics, signs of thefts, sign of concealment of criminal acts.*

Надійшла до редакції 18.12.2015

Кириченко О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

КРИМІНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Надано характеристику кримінальної поліції як суб'єкта оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки та запропоновано пропозиції щодо удосконалення системи суб'єктів протидії цим злочинам.

Ключові слова: *кримінальна поліція, організована злочинність, злочини проти громадської безпеки, оперативно-розшукова протидія.*

Постановка проблеми. Європейська інтеграція України зобов'язує нашу державу забезпечити ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та свобод людини і громадя-